

Majda Stanovnik

ŽUPANČIČEVO IZROČILO: UMETNIŠKI PREVOD

Župančičevih literarnih prevodov je precej več kakor njegovih izvirnih literarnih del: ta so v Vidmarjevi predvojni izdaji *Del* (1936–38) obsegala štiri knjige, Cene Vipotnik jim je dodal še peto (1950); komentirano *Zbrano delo* (1956–1992) v zbirki *Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev*, ki ga je sprva ob Vidmarju urejal Dušan Pirjevec, večino pa uredil Joža Mahnič, obsega s pismi, dnevniki in podobnim gradivom vred 12 knjig, medtem ko Modrov *Novejši leksikon slovenskega prevajanja* (1985) našteva skoraj 90 knjig Župančičevih prevodov in še več kakor 50 nenatisnjenih.

Ne glede na ta količinska razmerja se je za Župančiča ustalila kot primarna, včasih celo edina oznaka 'pesnik'. Tudi Joža Mahnič, ki v geslu *Župančič Oton v Slovenskem biografskem leksikonu* (1991) upošteva vse zvrsti njegovega pisanja, ga označuje z zapovrstnimi izrazi 'pesnik, dramatik, esejist in prevajalec', torej najprej kot pesnika in – kljub veliko obsežnejšemu prevodnemu opusu – šele nazadnje kot prevajalca. To je ustaljena logika nacionalne literarne zgodovine, pa tudi literarne kritike, ki upoštevata predvsem avtohtona dela. Že med sodobnimi kritiki so tudi tisti, ki so se sami ukvarjali s prevajanjem literarnih del in so imeli prevodno literaturo za pomembno sestavino nacionalne kulture, npr. Fran Albreht in Josip Vidmar, med Župančičevimi raznovrstnimi stvaritvami pripisovali največjo vrednost izvirni poeziji. S tem pa so samo pritrdili Župančičevemu lastnemu pogledu nase in na svoje delo: imel se je namreč za pesnika, čeprav je ob verzih pisal tudi prozo in prevajal tako verze kakor prozo. Poezija je bila torej težišče Župančičevega literarnega ustvarjanja, toda oznako 'pesnik' kaže razumeti bolj vrednostno kakor zvrstno – tako, kakor jo je opredelil Ivan Prijatelj v eseju *Pesniki in občani* (1917): pesnik je mojstrski literarni ustvarjalec, besedni umetnik, ki vse, kar piše, piše umetniško.

To je bilo v resnici Župančičevo načelo, ki ga je vodilo tudi pri prevajanju in pri presojanju dela drugih prevajalcev. Svoj prevajalski nazor je izrazil slikovito, oblikoval ga je kot retorično vprašanje 'gospôdi prevajalcem': »Ali jo čutiš, mož, ki presajaš, tisto drobno, gorko srčno kapljico, ki

trepeče v vsaki, tudi najneznatnejši /.../ pesmi /.../? In ako si jo začutil, ali se zavedaš, da ne prenašaš besed, temveč njo, tisto kapljico? ... Ali se ne bojiš, da se ti pri prenašanju ne otrese in da ti ostane suho listje med prsti?» (*Slovenska pesem v nemškem prevodu*. 1917. Zbrano delo 7, 1978, str. 143.)

Suhoparneje povedano, Župančiču je šlo za umetniško prevajanje umetniške literature, cenil je le umetniške prevode. Sam je to jasno izrekel v svojem londonskem predavanju *Shakespeare pri Slovencih* (1928. Zbrano delo 8, 1982, str. 114–117). Med dotedanjimi slovenskimi prevodi Shakespearovih del je za umetniške ocenil le Cankarjeve in svoje, ker jih je imel za ustvarjalne, čeprav se je zavedal pomanjkljivosti Cankarjevega posrednega prevoda in nekaterih šibkosti v svojih. Toda Župančiču niso bile bistvene nadrobnosti, filološka natančnost mu je bila pomembno, ne pa vrhovno prevajalsko vodilo. Odločilno mu je bilo »čutiti genija in njegov polet, genialen vznos v naši duševnosti. To je meni globlji pomen prevodov.« (*Pomen prevodov za našo duševnost*, 1917?. Zbrano delo 7, 1978, str. 263.)

Prevajanje ga ni zanimalo kot posnemanje, ampak kot ustvarjanje: »Prevajalec Shakespeare je v večni napetosti, v neprestani borbi za izraz, poln triumfov in porazov, samozavesten in ponižen – a žene ga strast ustvarjanja, ustvarjanja, gospôda.« (*Prevajanje Shakespeara je vroče delo*. 1929? Zbrano delo 8, 1982, str. 164.)

Sodobniki so Župančičeve prevode sprejemali kot navdušujoče umetnine, kot dela, s katerimi je odlični prevajalec obogatil slovensko kulturo. V *Jubilejnem zborniku za petdesetletnico Otona Župančiča* (1928, uredil Fran Albrecht) je npr. prevajalec in proučevalec prevoda Anton Debeljak zapisal: »Kdor pazno prečita dolgo vrsto Župančičevih prevodov – bodi proza, bodi verz, roman, ep ali drama, iz italijanščine, španščine, francoščine, angleščine, nemščine – se preveri, da se od vsega početka po umetniški intuiciji drži načela: piši, kakor bi to reč pristni Slovenec izrazil. /.../ Njegovo mojstrstvo /se/ stopnjevito dviga v popolnosti.« (*Oton Župančič – prevajalec*, str. 103). Enako superlativno mnenje je izrazil prevajalec in pesnik Fran Albrecht v uvodnem prispevku: »Župančič prevaja malone iz vseh evropskih jezikov. Stih in proza presaja v domačo prst z isto dovršenostjo, z neslutnim jezikovnim bogastvom in jezikovno tvornimi sposobnostmi. Dante in Molière, Benavente in Dickens, Rostand in Calderon govore pri njem z isto neprisiljenostjo, skoro kakor da so sinovi te zemlje. Klasičen za dolga stoletja pa ostane Župančičev slovenski Shakespeare. /.../ V svojem jezikovnem bogastvu, pestri bujnosti in kleni jednatosti tvorijo te prepesnitve najvišjo afirmacijo slovenskega jezika. Slovenci smemo šele po Župančiču trditi, da je prevajanje umetnost.« (*Praznik slovenske besede*, str. 14.)

Da je prevajanje umetnost, ker so prevodi lahko umetnine, slovenskih bralcev in kritikov sicer ni prepričal šele Oton Župančič. O tem so bili trdno

prepričani npr. že občudovalci Jovana Vesela Koseskega iz kroga tako imenovanih staroslovencev. Tudi Koseski je tako kakor Oton Župančič prevajal pesniška dela najbolj cenjenih avtorjev iz različnih evropskih literatur v slovenščino, ki se je takrat mnogim zdela bogata, tvorna in opojno zveneča. Koseski se sicer niti po dolgotrajnosti svoje slave niti po številu bralcev svojih prevodov ne more primerjati z Župančičem – o tem pričajo večkratni ponatisi številnih Župančičevih prevodov, medtem ko Koseskega niso dosti ponatiskovali. Koseski tudi ni bil deležen take sumarne ocene kakor Župančič ob stoletnici rojstva. O njegovi poeziji, ki je v tem primeru sicer mišljena zvrstno, lahko pa jo razumemo tudi v širšem pomenu besede, je Boris Paternu takrat zapisal: »O Župančičevi poeziji bi se kljub nekaterim pridržkom dalo reči, da je na Slovenskem dominirala pol stoletja in še nekaj več. /.../ Noben novi generacijski val in noben novi slog, kolikor se jih je zvrstilo na Slovenskem v prvi polovici 20. stoletja, ni mogel zares prekriti Župančičeve pesmi ali je odriniti v zgodovino. Magija njegove besede in moč njegove ideje sta zmeraj znova obvladali slovenski prostor. Vzdržala sta drugačnost ali opozicijo tudi tako izrazitih osebnosti predvojnega pesništva, kot so bile Alojz Gradnik, Srečko Kosovel ali Božo Vodušek.« (Boris Paternu, *Župančič in povojna slovenska poezija*. – Oton Župančič. Simpozij 1978. Uredil France Bernik. 1979, str. 241.)

Bistvena razlika med najvidnejšima prevajalcema iz srednje tretjine 19. in prve polovice 20. stoletja pa je ta, da so Koseski in njegovi občudovalci enačili prevedeno poezijo z izvorno in so imeli prevode za nadomestke avtohtonih stvaritev, medtem ko so Župančič in njegovi sodobniki prevode ločili od avtohtone literarne produkcije. Oboje so imeli za pomembni, toda dopolnjujoči se, torej komplementarni, ne alternativni ustvarjalni področji. V osnutku svojega esejja o prevodu, ki je ostal v rokopisni zapuščini in ga je šele v *Zbranem delu* objavil urednik Joža Mahnič pod naslovom *Pomen prevodov za našo duševnost*, je Župančič zapisal pomenljivo spoznanje, da »je globlji pomen prevodov pozitiven prirastek našemu duhu« (Zbrano delo 7, 1978, str. 263.), in še daljnosežnejše: »Z vsakim genialnim delom, ki ga dobimo v našem jeziku, se razvežejo tudi nam krila. Poleg lastnega proizvajanja je prevajanje genialnih del pot do osvoboditve slovenskega duha iz ozkosti in omejenosti. /.../ Zato nam prevodna literatura ne bo mrtva skladovnica, temveč tudi eno vrelo naši produkciji. Tako je bilo drugod, pri velikih narodih, tako bo tudi pri nas.« (Prav tam, besedilo v Opombah. Str. 410.)

Albrehtova napoved, da bo Župančičev slovenski Shakespeare ostal »klasičen za dolga stoletja«, se ni uresničila v tem smislu, da bi Župančičevi prevodi ostali nedotakljivi in nenadkriljivi. Toda s tem smo lahko zadovoljni, saj drugi, drugačni slovenski prevodi Shakespeara ne nastajajo zato, da bi razveljavljali še vedno lepe Župančičeve, ampak zato, ker je naša prevodna

literatura tako kakor izvirna pesniška ustvarjalnost živa in hoče biti – kot v svojem času Župančičeva – »za današnjo rabo«. Niti slovenska izvirna ustvarjalnost niti slovensko prevajalstvo v drugi polovici 20. stoletja nimata več enega samega dominantnega pesnika, pač pa celo vrsto izrazitih osebnosti, med njimi tudi odličnih prevajalcev, ki ohranjajo tvorno sožitje med prevajalstvom in izvirno literarno produkcijo. Skratka, Župančičevo izročilo umetniškega prevoda se ohranja, ker prevajanje še ob marsikaterem avtorju, ne samo ob Shakespearu, ostaja »vroče delo«. Prevajalce, založnike in bralce privlači jo pomembna, vznemirljiva literarna dela, naša prevodna literatura je po jezikovno-narodnostni, časovno-stilni in literarno-zvrstni pripadnosti izvirnikov raznovrstna, prevodi slej ko prej osvobajajo slovenskega duha ozkosti in omejenosti.